

חיי החסידים ב'תפ"ר' החיים

היה זה לאחר בריחתם מרוסיה, כאשר מאות חסידים ומשפחותיהם היו 'תקועים' בארעיות במקום-לא-מקום - במחנות פליטים שהוקמו, ובעיקר במחנה המרכזי שהוקם בעיירה פוקינג בגרמניה << זכרונות מכלי ראשון לצד מסמכים השופכים אור על חיי החסידים במחנה פוקינג >> אוצרות היסטוריים

מאת שניאור זלמן ברגר

והגית בו ב...פוקינג

חסידי חב"ד בפוקינג ב'קבלת פנים'
לחתנה דבי נשיאה, הרש"ג

בית מדרש לרבנים ושוחטים שהוקם בפוקינג

השוחטים עם הסכינים בפוקינג

מעט מעולם לא נכתב או תועד בדברי ימי חב"ד אותו 'מקטע' שהיה קצר, אך רב-משמעות, ברצף ההיסטורי של תולדות מאורעות החסידים.

עייפים, רצוצים ושבעי תלאה, לאחר שנים ארוכות של רדיפות ופחדים, הגיעו סוף סוף אלפי חסידים ומשפחותיהם אל אירופה המערבית. אך רגש השמחה וההצלחה לא היו מושלמים בשל התנאים הקשים בהם היו: כמעט ללא רכוש (שנותר ברוסיה), נפשם בכפם ועתידם לוט בערפל.

לימים קיבל כל אחד מהחסידים הוראות מהרבי הרי"צ לאן ימשיך והיכן יבנה מחדש את ביתו ואת עתידו, זה בארץ הקודש וזה באמריקה או במערב אירופה. אבל בינתיים היו חסידים אלו ומשפחותיהם 'תקועים' בארעיות במקום-לא-מקום - במחנות פליטים שהוקמו עבורם, בעיקר במחנה המרכזי שהוקם בעיירה פוקינג, לא הרחק מהעיר מינכן בגרמניה. המחנה הוקם על ידי האמריקאים עבור פליטי המלחמה. הכתבה הבאה עוסקת בתקופה זו ובחייהם של החסידים בפוקינג.

פוקינג - כמו מדינה קטנה

מחנה פוקינג שימש בזמן המלחמה כשדה תעופה של צבא גרמניה, בו התגוררו ופעלו אלפי חיילים נאצים. עם סיום המלחמה הפכוהו האמריקאים ששלטו באיזור, למחנה פליטים.

עוד טרם הגיעו חסידי חב"ד למחנה, כבר אוכלסו באלפי פליטים יהודיים מכל החוגים: יוצאי הונגריה, יוצאי פולין, ימניים, שמאליים, אנשי בית"ר, השומר הצעיר ועוד. לכל קבוצה הקצתה הנהלת המחנה צריפים מיוחדים. חסידי חב"ד קיבלו שישה צריפים למגורים, ועוד צריף אחד לבית כנסת. מאוחר יותר קיבלו גם צריף בשביל הישיבה.

"צריף אחד נקבע לבית כנסת", תיארה הגב' שרה כצמן, מנשות אנ"ש שהתגוררה במחנה, "וביום טוב הראשון לאחר שהגיעו, התפללו כולם אנשים נשים וטף בבית כנסת ללא אור ורצפה. גם סידורים לא היה מספיק, ולאחר זמן הגיעו סידורים".

בכל צריף חיו בצפיפות רבה כמה משפחות. מסדרון ארוך חצה את הצריף לאורכו, ומשני צידיו שתי שורות של חדרים-חדרים בהם שוכנו המשפחות. החיים במקום היו לא קלים כלל; תנאי המחיה היו מורכבים; עבודה לא היתה

החיים עצמם לא היו שגרתיים. בשל היותם פליטים במצב ארעי, הגברים לא עבדו בעבודה מפרנסת, ורובם שקדו על לימוד התורה במוסדות שהוקמו במיוחד. הנשים עצמן התעסקו במשק הבית ועם גידול הילדים. למרות שהגברים לא עבדו, היו בעלי תושיה שהצליחו להרוויח מעט בזכות עסקים שונים ומשונים, כמו אחד החסידים שהשיג כמות של הרינג ועבר מצריף לצריף ומכר אותם...

הרב יעקב שווי, מרא דאתרא בשכונת קראון הייטס, היה נער צעיר באותם ימים בהם הגיע למחנה יחד עם אמו ואחיו: "המחנה מוקם בתוך יער קטן בשם 'וואלדשטאט', לא הרחק מהעיירה פוקינג. היה זה מחנה ששימש בשנות המלחמה את הצבא הנאצי והוסב לאחר מכן עבור יהודים. למרות זאת, לא זכורים לי שלטים או סמלים נאצים במחנה, כנראה הוסרו על ידי האמריקאים.

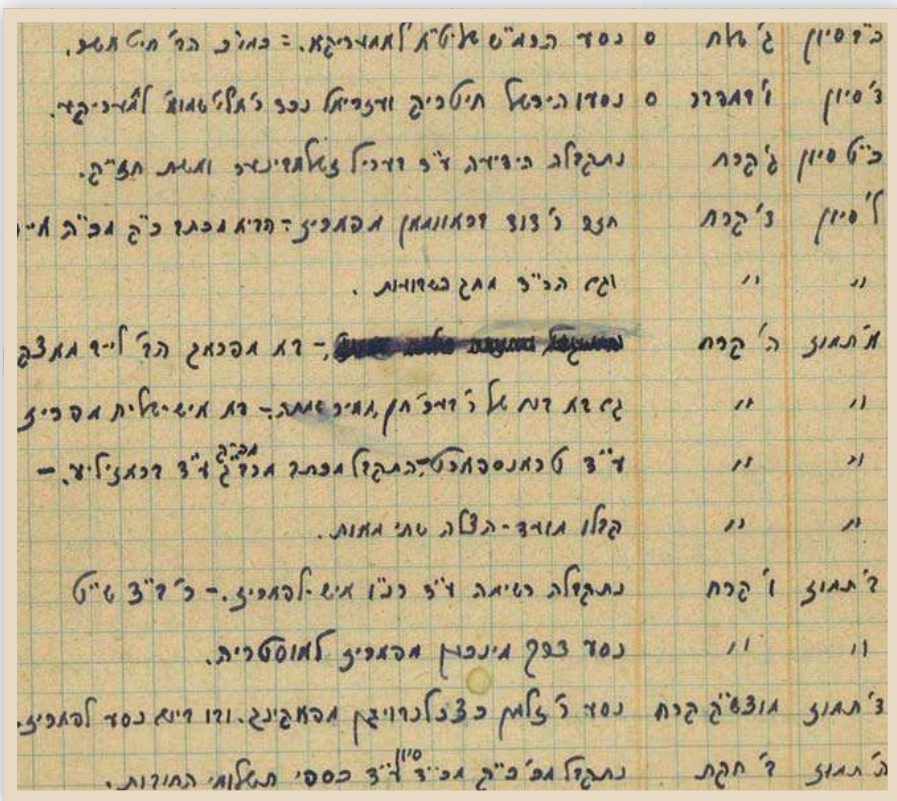
בנמצא, והפליטים היו נתונים לחסדי ארגונים הומניטריים שהגישו להם עזרה וכלכלו אותם. התקווה היתה בלב כולם, כי בקרוב יוכלו להמשיך בדרכם אל ארצות הברית, אל הרבי. תקווה זו הפיחה רוח חיים בקרב החסידים.

הגב' גוטע שפירא שתחי', מתקרבת אמנם לגיל מאה אך היא זוכרת היטב את מחנה פוקינג. היא התחתנה זמן קצר טרם פלשה גרמניה לרוסיה, ולאחר המלחמה ותלאותיה, הצליחה לצאת מרוסיה עם בעלה הרב לוי יצחק שפירא ע"ה ועם הוריה הרב פרץ מוצ'קין ע"ה, רעייתו ומשפחתם. לאחר מסע תלאות הגיעו למחנה העקורים פוקינג.

"המחנה היה כמו עיר קטנה", מספרת גב' גוטע שפירא, "היה בו בית כנסת חב"ד, ומול הצריף שלנו היתה מרפאה; גם מקווה היה שם ועוד תנאים שאפשרו לנו לחיות בתנאים נוחים יחסית. אבל

שלושה מחשובי העסקנים בפוקינג, עם אחד התמימים דאז. מימין לשמאל: הרב ניסן פינסון (לימים שליח בתוניס), הרב חייקל חאנין, הרב שלמה מטוסוב (לימים שליח במרוקו), התמים שלום מרוזוב

יומן מסע פוקינג, בכתב יד הרב שלמה מטוסוב. עמוד אחד מתוך רבים. בשורה הראשונה: "נסע הרמ"ש שליט"א לאמערקא" ובשורה האחרונה: "נתקבל מכתב כ"ק [אדמו"ר הרי"צ] מכ"ד סיון על דבר כספי תשלומי החובות".

נוצרו בו חורים; כך היינו מעבירים חפצים ממשפחה אחת לשניה דרך החורים... בכל חדר היה כעין תנור קטן ששימש גם ככירים".
מוסיף הרב שווי: "כל צריך התחלק

ישראל לייבוב וכן משפחת ר' ישראל שמעון קלמנסון, ומשפחות נוספות. "במחנה שרר הווי מיוחד, לא מעט בשל הצפיפות והחיים המשותפים. בין החדרים הפריד קיר עץ דקיק, ולא פעם

"אם מדברים על שימושו של המחנה בתקופת המלחמה, אני נזכר שבאחד הימים מצאתי במחנה אקדח שלא עבד. כמובן ש'אימצתי' אותו לעצמי. כשהדבר התגלה לגרשון ג'ייקובסון שהיה קצת יותר מבוגר ממני, נזף בי על כך שנער צעיר שומר לעצמו אקדח, ו'החרים' לי אותו..."

"פוקינג היתה כמו מדינה קטנה; הייתה בה תחנת משטרה, קליניקה רפואית, ובית וועד המחנה בו התאספו תדיר נציגים מכל החוגים - 'אגודת ישראל', ו'אגודת ישראל קלויזנבורג', ארגון 'בית"ר', 'השומר הצעיר' ועוד ארגונים רבים אחרים.

"אם לא די בכך, הרי שבשנת תש"ז אף התקיימו בחירות לוועד המחנה. לקראת הבחירות הורה הגאון הרב אברהם אליהו פלוטקין, מחשובי רבני חב"ד במחנה, לבחור ברשימה מספר 3 שהיו בה נציגים שומרי מצוות. ערב הבחירות אף הוציא מכתב מיוחד לכל תושבי המחנה בו הבהיר, כי מי שחשוב לו ענייני דת ומוסדות חינוך תורניים, עליו להצביע לרשימה מספר 3".

חסידי חב"ד התגוררו ברחוב אף, בצריפים 14 15 16 ואילו בצריף 17 שכנה הישיבה.

כארבעים אלף נפשות התגוררו במחנה הפליטים הזה, ומתוכם כשלוש מאות וחמישים משפחות חסידי חב"ד, רובם יוצאי סמרקנד. הצריפים בהם התגוררו חסידי חב"ד במחנה היו כעין אוטונומיה בפני עצמה. בנוסף היו להם קודים מסוימים שהיו נחלתם הבלעדית. כך למשל קראו לצריפים בשפה הרוסית "באראק", ולאחראי הצריף "נצלניק" (מנהל), זאת למרות שהשפה המשותפת לכל יושבי המחנה היתה דווקא אידיש.

"תנאי המגורים היו פחותים וגרועים למדי, כלפי שאר המחנות שראיתי", סיפר הרב שלמה מטוסוב, מאנ"ש ששהו במחנה. "בתים פשוטים של דפי עץ דקים, ויותר נכון לכנותם בשם צריפים (באראקים). הכל תלוי במזל. אולי משום שכל הקודם זכה, והרי אנ"ש התאחרו להגיע".

מוסיפה הגב' גוטע שפירא ומספרת: "בצריף בו התגוררנו - מספר 14 - התגוררו המשפחות הבאות: הוריי, משפחת המשפיע ר' פרץ מוצ'קין, משפחת שימנוביץ, משפחת לברטוב, משפחת ר' יעקב יוסף רסקין והאחיניים שלו לבית מרגולין, משפחת ר' יהושע פינסון, משפחת ר' שמרל ובתיה פלדמן. בצריף אחרינו התגוררה משפחת ר'

אל שארית הפליטה ולתהות על מצבה, שבו ארצה ברובם בלב כבד ותיארו דמות של חברה אנושית שנפגעה קשות".

אולם תיאור זה לא היה נחלתם של חסידי חב"ד שהתגוררו במחנה, וחייהם נסבו סביב ציר אחר - הרבי. כך מספרת הגב' יוכבד זלמנוב, מנשות אנ"ש, ששהתה במחנה באותה תקופה, והיא הייתה נערה:

"כשהגענו למחנה, הוא כבר היה מיושב ומלא חיים. לנו הליובאוויטשער'ס חילקו כמה צריפים ברחוב צדדי, קרוב ליער. כל משפחה קיבלה חדר לעצמה, וב"ה התיישבנו רגועים 'לא על גלגלים'.

"הצעד הראשון של הליובאוויטשער'ס הנוודים, חסידיו של הרבי - היתה לפתוח ישיבת 'תומכי תמימים' לבחורים, 'חדר' לילדים, בית כנסת ובית מדרש לתפילה ולימודים לכל המבוגרים... הכינו גם מקום מיוחד בכדי לקבל אספקת מזון מהג'וינט, מקום לקבל בגדים הכרחיים למלבוש - הכל כמובן מהג'וינט האמריקאי והאונר"א. עם כוחו הגדול והקדוש והשפעתו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ, ברוחו הגדולה והעל-אנושית, ופעילות העניפה באמריקה ובג'וינט... כך שכל האיזור והצריפים של ליובאוויטש נראה והיה כמו ארגון ו'מלוכה' נפרדת - פוקינג-ליובאוויטש".

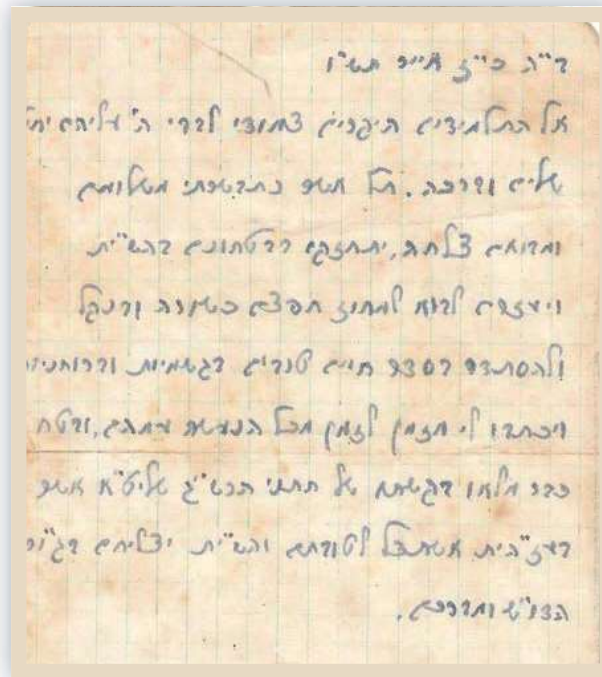
הפליטים כולם חיו בתחושה קשה, בעקבות האסון שאירע למשפחותיהם ולקהילותיהם שנספו במיתות משונות. רבים מהם, יוצאי מחנות, סבלו סבל רב לאורך השנים הבאות.

חסידי חב"ד לעומתם, חיו בתחושות מעורבות, והיו לכך סיבות בעלות-משקל: עובדת הימצאם בגרמניה הזכירה לרבים את אשר חוללו הנאצים לבני עמם, ובהם חסידים, ידידים וקרובי משפחה רבים. אם לא די בכך, הרי שמעבר למסך הברזל הגיעו שמועות על המשך המאסרים והרדיפות ברחבי ברית המועצות שממנה זה עתה נמלטו.

מאידך גיסא - לא היה גבול לשמחתם על כך שהצליחו לפרוץ

הלשכה לעזרה לפליטים, משגרת לרב שלמה מטוסוב את נוסח מברק הרבי הריי"צ לרגל י"ט בכסלו חג הגאולה

העתקת אגרת אדמו"ר הריי"צ לראשוני החסידים אשר יצאו מרוסיה, מתפרסם לראשונה בספר החדש:

"ב"ה כ"ז אייר תש"ו"

אל התלמידים היקרים צמודי לבבי ה' עליהם יחיו

שלום וברכה. ת"ל אשר נתבשרתי משלומם ומבואם צלחה, יתחזקו בבטחונם בהשי"ת ויעזרם לבוא למחוז חפצם כשורה ובנקל ולהסתדר בסדר חיים טובים בגשמיות וברוחניות. יכתבו לי מזמן לזמן מכל הנעשה עמהם ובטח כבר מלאו בקשתו של חתני הרש"ג שליט"א אשר בעזרה"ת אשתדל לטובתם והשי"ת יצליחם בגור'.

הדו"ש ומברכם".

לחדרים, וכל משפחה קיבלה חדרים בהתאמה למספר בני המשפחה; משפחה גדולה קיבלה שני חדרים, משפחה קטנה קיבלה חדר אחד, ולעתים אף חדר משותף עם משפחה נוספת. את החלוקה ביצע ועד מיוחד, ביניהם היה ר' דוד ברוורמן. אבי ע"ה ר' מרדכי אליהו נפטר בתקופת המלחמה, ואמא ואני קיבלנו חדר יחד עם משפחה נוספת. שני אחיי, ר' אייזיק ור' ברוך שלום, למדו אז בישיבה שהוקמה במחנה, וכמו כל התמימים ישנו יחד בצריף הישיבתי, צריף מספר 17".

גם הגב' שרה כצמן הייתה בין תושבות המחנה: "בכל צריף היה אחראי שסידר את החלוקות השונות, כמו חבילות, ועוד. מפעם לפעם הגיעה 'קומיסיה', ועדת בדיקה או ועדת ביקורת מכל מיני גופים וארגונים. תמיד הם הגיעו אל החדר שלנו, מכיון שהחדר-דירה שלנו היה גדול וחשוב, ואמא דאגה תמיד להשוות לו מראה מכובד ויפה. כאשר הגיע חתנו של הרבי, הרש"ג לבקר את הפליטים, גם הוא הובא לבקר בחדר שלנו".

למותר לציין כי החיים במחנה פליטים, לא היו תענוג צרוף. האוכל במחנה ניתן בחלוקות של חבילות ומוצרים, המשפחות התגוררו בצמצום רב, וכל התנאים הגשמיים היו אמנם אנושיים אך לא נוחים כלל.

רגשות מעורבים

למותר לציין כי החיים הכלליים במחנה היו גדושי אתגרים, אפופים גם רגעי פחד וייאוש מפני הבלתי נודע. "העקורים חיו במחנות חיי יום יום, נעדרי היגיינה וחסרי תקווה", מתואר במאמר שפורסם במרכז המידע של יד ושם. "הפליטים גרו בצפיפות, על פי רוב באולמות גדולים, בלא פינה פרטית, בלא חדר משפחה. מזונם אחיד ודל, לבושם חסר צורה.

"הם נטו לרגוז ולא נתנו אמוץ בזרים, וגם אל חבריהם ואל הועדים והמוסדות שבקרבתם התייחסו בחשד. רבים פרקו עול משמעת. השליחים מן הארץ, שהגיעו למחנות כדי להתוודע

אוצרות חדשים

כתבה זאת היא מתוך הספר שזה עתה יצא לאור "היציאה מרוסיה". הספר מתעד בפרוטרוט פרק חשוב בהיסטוריה התב"דית - מהיציאה מרוסיה והלאה. פרקים חשובים ממנו מתעדים את החיים במחנות העקורים, עם דגש מיוחד על מחנה העקורים פוקינג בו שהו מאות משפחות חב"דיות. בהכוונת אדמו"ר הריי"צ, הקימו החסידים במקום סניף של 'תומכי תמימים' בהנהלת המשפיע הרב ניסן נעמנוב וסגנו הרב שלמה מטוסוב. וכן סניף של 'בית רבקה' ואף סניף של הוצאת הספרים קה"ת. בראש המוסדות עמד 'ארגון הגג' - 'אגודת חסידי חב"ד פוקינג', בראשו עמד הרב אברהם אליהו פלוטקין.

את הספר ערך הרב אליהו מטוסוב מקראון הייטס, כשכותב השורות שותף למלאכת המחקר והכתיבה. בבסיס הספר נמצאים חומרים ארכיוניים שהיו ספונים למעלה משבעים שנה. את החומרים המיוחדים מחולקים לשלושה חלקים:

« **יומן מסע**. מחברת פשוטה ובה אוצר - יומן-מסע של חסידי חב"ד במחנה העקורים פוקינג שכתב הרב שלמה מטוסוב, בו תיעד כל תזוזה בפוקינג במשך למעלה משנה. ביומן מתועדים נושאים רבים כגון: חסידים שהגיעו, עזבו, תקציבים, מכתבים שנשלחו אל אדמו"ר הריי"צ, אגרות מאדמו"ר הריי"צ ועוד ועוד.

« **אגרות ומכתבים**, העתקים מתוך המכתבים ששיגר אדמו"ר הריי"צ ולצידם מכתבים רבים אחרים השופכים מידע אותנטי על חיי החסידים באותם ימים.

« **תמונות אורגניליות**. בתוך מעטפות פשוטות היו תמונות תמונות פספורט של חסידים ותמימים ממחנה העקורים פוקינג, ולצידם תמונות נוספות המתעדות את חיי החסידים במחנה - הישיבה, בית מדרש לשוחטים, ביקורי הרש"ג והרב בנימין גורודצקי וכן תמונה המתעדת את הגעת אנ"ש לברינואה.

לצד זאת נערכו ראיונות פנים אל פנים עם חסידים ששהו במחנות העקורים. עורך הספר וכן כותב השורות - סבבנו בין בתי חסידים ונשותיהם, ודלינו מידע וזכרונות לצד תמונות אורגניליות נוספות.

כל אלה ביחד נכתבו מחדש והם מתארים את חיי החסידים בפוקינג, כמו גם את שהותה של אַם המלך, הרבנית חנה, במחנה העקורים.

את מסך הברזל ולצאת משלטון הדיכוי הקומוניסטי. זאת ועוד, אצל רבים קיננה התקוה, שבקרוב מאוד יוכלו להתראות עם הרבי.

על התחושות המעורבות ששררו במחנה, סיפר הרב ישראל יהודה לוי בזכרונותיו: "בשבת ח"י אלול תש"ו, התוועד הרב ניסן נעמנוב, בבית הכנסת של אגודת חסידי חב"ד. ההתוועדות היתה שמחה מאוד, שרו ורקדו. הפליטים היהודים, דיירי המחנה, היו שבורים ביותר מכל הצרות שעברו, ולא הבינו את שמחתנו הגדולה על כך שזכינו לצאת מברית המועצות. הם שאלו: מה זו השמחה, ולשמחה מה זו עושה?!"

גם במחנה עושים 'מבצעים'

סיפור מיוחד מחיי המחנה, סיפר הרה"ח ר' ישראל לוי, במסגרתו שפך אור על חיי הפליטים במחנה.

הוא מספר כי כשהגיע עם משפחתו לפוקינג, הוקצו עבורם שני בלוקים עם מיטות כדי שיוכלו לשהות בהם בימים הראשונים, וזאת עד שיימצא עבורם מקום קבוע. הוא מציין כי עבור חסידי חב"ד, "הליובאוויטשער", הקציבו במקום מסוים כמה בלוקים, כאשר כל משפחה קיבלה חדר.

עד מהרה היה צריך למלא את חיי החסידים בתוכן, וביום ט"ו באלול, יום התייסדות ישיבת 'תומכי תמימים', ערך המשפיע ר' ניסן נעמנוב אסיפה במהלכה בחר-מינה בהסכמת הנוכחים, וועד מיוחד עבור החסידים. בין חברי הוועד היה גם החסיד ר' מיכאל טייטלבוים.

במקביל, ארגן הרב נעמנוב את הקמת הישיבה עם רמ"ם, ובהם גם ר' מיכאל טייטלבוים ור' ישראל לוי. כל אחד מהם קיבל כחה, והשניים עבדו בשיתוף פעולה. "מיכאל אמר לתלמידיו: כי אני והוא עובדים יחד, וכשהוא יצטרך ללכת לסדר ענינים (באותה תקופה היו צריכים לסדר מזמן לזמן את ה-D.P. CARD ולקבל מהם אוכל והלבשה, וכן עצים לחמם את הבית החדר, ועוד) אהיה אני משגיח גם על הכחה שלו. כך אמרתי גם לכתה שלי, שכשאני אלך לסדר ענינים, הוא יהיה המשגיח עליהם. למדנו אותה גמרא, בבא מציעא בפרקים הראשונים."

ממשיך ר' ישראל לוי לספר:

"כשחילקו את החדרים למשפחות, נתנו לי ולמיכאל טייטלבוים חדרים לגור בבלוק של הישיבה, כאשר הקיר של חדרי הפסיק בין חדרי ובין ה'זאל' בו למדו נערים מבוגרים יותר. אני ומיכאל היינו

מכתב ברכה מהרבי. עבורם היה זה איתנות חגיגי של ממש. די היה בכך שאחד מחבריהם קיבל מכתב מהרבי, כדי שיוציאו בקבוק 'משקה', ויתוועדו בצריף שלהם. למרות נוכחותם של שניהם בלבד, קול ההתוועדות בקע דרך קיר העץ הדק אל ה'זאל' ובו התלמידים. "מאוחר יותר בא גם הרב ניסן נעמנוב ונתנו לו 'לחיים'. כששאל אצלנו: 'לשמחה מה זו עושה?' אמרנו לו שמישהו קיבל בענין פרטי גשמי מכתב ברכה מהרבי..."

האיתנות הבא, היה לפני חג שבועות תש"ו. ר' מיכאל גילה את אוזנו של ידידו, כי חתנו של הרבי הריי"צ, הרמ"ש, בא בטענות לאנ"ש המתגוררים בפוקינג - מדוע הם יושבים בחיבוק ידים מאפס מעשה, ולא מתעסקים לקירוב יהודים שלא מאנ"ש, ואף לא מטפלים בחינוך הכשר של ילדיהם.

ב"ה ות"ל במצב מרומם מאד. קיווינו ובטחנו שהשי"ת בטח ימלא משאלותינו לטובה בגשמיות וברוחניות."

עם זאת, שמחתם של השניים לא הייתה שלמה - הם חשו כי הניתוק הממושך מהרבי הריי"צ, עמד בעוכריהם. "רצינו להגיע אל התכלית - כלומר, לכתוב מכתב אל הרבי ולזכות לקבל ממנו תשובה וברכה לכל המצטרף. עד אז לא היה לנו קשר ישיר עם הרבי."

השניים החלו לעורר את ציבור החסידים במחנה, מהי הדרך שאפשר לכתוב לרבי ולהתקשר עמו. "מבלי להסתכל או להתחשב עם מדרגתי, מי אני ומה אני, כי כשהיה מדובר אודות רבי והתקשרות, על זה מסרנו נפשנו ונתבענו ודרשנו."

פעם סיפר ר' מיכאל לידידו, כי נודע לו שאחד החסידים קיבל בצורה כלשהי

על חינוך? לעומתו קם מפקד 'חירות' והחל לצעוק לעבר הרב פלוטקין: "אל תתפעל ממנו - בהצבעו לעבר ראש 'המזרחי' - תמשיך לדבר, וכבר מחר אתן לכם חמש מאות ילדים לחנך..."

כך הגיעה הוראת הרבי למחנה

האחים ר' לייבל ע"ה ויבלחט"א בערל שי' זיסמאן שהו בפוקינג בשלהי שנת תש"ו, ובתחילת שנת תש"ז. לימים העלה האח ר' לייבל את זכרונותיו מזווית עיניו של ילד ניצול שואה, בן למשפחה חב"דית שהתגוררה בעיר קובנה שבליטא. הוריו נספו וכך גם רבים מקרובי משפחתו. במסגרת ניסיון לאתר קרובי משפחה, גם רחוקים, הגיעו שני האחים לפוקינג בה פגשו מספר קרובי משפחה ובהם בני משפחת רסקין ונעמנוב.

"הגענו שבוע לפני החג", סיפר ר' לייבל זיסמאן, "אירח אותנו ר' ניסן נמנוב שהיה קרוב משפחתנו. הם התייחסו אלינו יפה מאוד, כמו משפחה.

"הבאנו אתנו את הספרים שהרבי הריי"צ שלח לנו והרב נעמנוב היה ממש להוט לקרוא בהם, בעיקר בלקט שיחות של הרבי בשם 'ביקור שיקאגו'. אני חושב שבמשך 24 שעות הוא לא ישן, ורק 'בלע' את הקונטרס בין השאר נכתבה בו תקנת אדמו"ר הריי"צ, שיש לקרוא את כל ספר התהילים בשבת שלפני ראש השנה.

מיד הוא הכריז בכל המחנה, שכולם צריכים לבוא שעתיים לפני התפילה ולקרוא את כל ספר התהילים. אחר כך הוא הסביר מדוע הוא הכריז את ההכרזה הזאת: מפני שהיה זה צו של הרבי אותו קרא בקונטרס שקיבל מאיתנו. כך היינו הגורם שהביא כמה אלפי תושבי פוקינג לקרוא כל ספר התהילים בשבת שלפני ראש השנה..."

• • •

שנים אחדות שהו החסידים במחנות העקורים, ולאחר תקופת המתנה מורכבת, כולם עזבו את המקום והמשיכו למקומות אחרים על פי הוראותיו של אדמו"ר הריי"צ. חלקם התיישבו עלו לארץ הקודש והקימו את כפר חב"ד, אחרים נותרו בצרפת והחזיקו את מוסדות חב"ד בפריז וברינאוה, והיו שהיגרו לארצות הברית, שם הרחיבו את קהילת ליובאוויטש בשכונת 'קראון הייטס'.

המחנה עצמו פורק בשנת תש"ט, לאחר שרוב יושביו היהודים עזבו את גרמניה ועברו לארצות אחרות כדי לפתוח דף חדש בחייהם.

הרבי מספר על 'מנהג טוב' שהיה נהוג בפוקינג

שיעורי התורה בקרב אנ"ש בפוקינג החלו כבר השכם בבוקר, כאשר היו דואגים להעיר את החסידים משנתם כדי לבוא וללמוד. על השיטה המיוחדת בה העירו בפוקינג סיפר הרבי מה"מ בהתוועדות שבת פרשת נשא בשנת תש"כ: "מספרים אודות מנהג טוב שהיה בפוקינג (אני בעצמי לא הייתי שם, אבל כך מספרים), שהיו מעירים את כולם בכל בוקר כדי ללמוד תורה, והסדר היה - לא כבמקומות שהיה ה"שמש" מקיש על החלון ויוצא ידי חובה, מבלי שיהיה נוגע לו אם הלה אכן קם משנתו - אלא היו דופקים ודופקים עד שהיו 'מוציאים' אותו... הוא היה מוכרח לקום משנתו בגלל הדפיקות, כדי שלכל הפחות בני הבית יוכלו להמשיך לישון..."

מכאן ואילך, הכול היה קל יותר, והשניים עברו במהירות מבלוק לבלוק, עד שסיימו לעבור בכל צריפי המחנה.

בשעות אחר הצהריים, לפני שעה חמש, החל להתאסף קהל גדול בבית כנסת של חסידי חב"ד. שני האברכים הצעירים פחדו לספר שהם אלה שהזמינו את כל הקהל, מה שיעורר את כעסם של ההנהלה החב"דית, שעלולים לבוא אליהם בטענות. "התחבאנו והסתכלנו דרך החלון וחכינו לראות מה יהיה", סיפר ר' ישראל לוי.

בין כך ובין כך הקהל זרם בהמוניו אל בית הכנסת חב"ד, כשכולם מבררים 'היכן היא האזכרה? הלא אמרו שהיום יהיה פה אזכרה'.

כאן הבינו חברי ההנהלה כי ידם של שני האברכים בדבר, והם חיפשו אחריהם. משלא מצאו אותם, שאלו את נשותיהם היכן הם, ואז הם יצאו אליהם.

"מה עשיתם? מדוע עשיתם כך?" באו בטענות.

ר' מיכאל טייטלבוים השיב כי אין זה הזמן המתאים לויכוחים. "תראו איך הקהל מתרבה, צריכים לפעול כעת".

"מה? מה לעשות?, שאלו אנשי הוועד. "תבקשו מהרב פלוטקין ומהרב ישראל לוי ("ישראל נעוולער") שיבואו לדבר בפניהם".

השניים הגיעו חיש מהר, ומצאו את בית הכנסת מלא מפה לפה, בהם גם ראשי 'המזרחי', וכן המפקד של חרות ואצ"ל.

שני הרבנים החלו לדבר לפני הקהל בדרשות חוצבי להבות אודות חשיבות חינוך הילדים על טהרת הקודש. דבריו של הרב פלוטקין שדיבר דברים היוצאים מן הלב, פה מפיק מרגליות, עוררו את הקהל שהתרגש ביותר.

ראש 'המזרחי' שהבין כי נעשה כאן תרגיל, לא אהב זאת, והחל לזעוק: "הלא קראו אותנו הנה לאזכרה, ולמה מדברים

"התחלנו שנינו לדבר שצריכים לעשות משהו באופן פרטיזני".

השניים שקעו בהרהורים, ולבסוף הגו רעיון מקורי, ולא-מקובל:

באותן שנים שלאחר השואה, היו רבים מהניצולים עורכים אזכרות עבור נשמות יקיריהם כמו גם עבור יהודי עירם שניספו. הניצולים היו אחד מעיר שניים ממשפחה. כיוון שכך, החליטו השניים על דעתם עצמם ("כי אם נשאל שאלות יכול הענין להתבטל") כי בבוקרו של חג שבועות, יילכו ל'בלוקים' של המגורים, יעברו מצריף לצריף, ממשפחה למשפחה, ויקראו לכולם להגיע ולהשתתף בטקס זיכרון שיתקיים בבלוק F, בבית הכנסת של הליובאוויטשערס.

לא הייתה זו מלאכה פשוטה, שכן במחנה היו באותם ימים כשבעת אלפים פליטים, והבלוקים בני קומה אחת התפרשו על פני שטח עצום. בשלב מסוים התעייפו השניים.

לפתע פגשו את ר' אברהם לבקבקר, מאנ"ש, והוא הצטרף אליהם למשימה. השלושה התפצלו אפוא - ר' מיכאל הלך לבדו, ור' ישראל לוי וחברו לבקבקר, הלכו בנפרד. בשלב מסוים החליטו השניים 'לקצר הליכים': הוא נגש לבלוק, ואמר בקול של פקודה: איפה הבלאקאווע? כששאלו אותו 'מה זה', אמר בפקודה שכולם צריכים לבא בשעה חמש, לבלוק F של הליובאוויטשערס, שם תערך אזכרה גדולה.

כדי להעצים את העניין, הוסיף ואמר בקול שקט: "מוכרחים לבוא, זה יכול להיות נוגע לה-DARDS". כיוון שהיה לבוש במעיל גשם ורוד, הוא היה נראה כמו אדם חשוב, והכול חשבו כי הוא נציג של הג'וינט, או של אחד מארגוני הסיוע האחרים, מה שעורר עניין-יתר. "התחילו לרוץ אחרינו ולשאול: איפה? מתי? ושאר הפרטים".